

Góralski, Wojciech

Struktura diecezji jako Kościoła partykularnego

Studia Płockie 29, 59-68

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Wojciech Góralski

STRUKTURA DIECEZJI JAKO KOŚCIOŁA PARTYKULARNEGO

Jedność Kościoła, stanowiąca jego szczególne znamię, nie wyklucza pewnego pluralizmu. Co więcej, wielość należy w jakiś sposób do struktury Kościoła i zalicza się do jej istotnych elementów. Kościół będąc jednością jednej i tej samej rzeczywistości pozostaje zarazem wielością partykularnych form wcielenia tej rzeczywistości. Jest jednością w wielości i jednocześnie wielością tworzącą jedność¹. Kościół powszechny jest jednością jako wspólnota Kościołów, jest „*communio ecclesiarum*”². Zarówno u św. Pawła, jak i u ojców Kościoła (m.in. u św. Cypriana), znajdujemy pojęcie Kościoła lokalnego i Kościoła powszechnego w ścisłym ze sobą połączeniu³.

Kościół powszechny i Kościoły partykularne jawią się jakby dwa aspekty jednej i tej samej rzeczywistości Kościoła Jezusa Chrystusa wzajemnie się dopełniające. Zwrócił na to ostatnio uwagę Sobór Watykański II, gdy w Konstytucji dogmatycznej „*Lumen gentium*” mówiąc o Kościołach partykularnych, „*uformowanych na wzór Kościoła powszechnego, w których istnieje i z których się składa jeden i jedyny Kościół katolicki*” (n. 23), dał do zrozumienia, że Kościół partykularny nie może istnieć inaczej, jak tylko jako realizacja Kościoła powszechnego, ten ostatni zaś istnieje realizując się w Kościołach partykularnych”⁴.

Szczególną manifestację Kościoła partykularnego stanowi diecezja⁵, a racją tego jest przede wszystkim osoba biskupa⁶. W niniejszym studium chodzi o ukazanie struktury diecezji jako Kościoła partykularnego.

¹ S. Napierała, *Pojęcie Kościoła partykularnego w dokumentach i aktach Soboru Watykańskiego II*, Poznań 1985, s. 97.

² E. Corecco, *Struttura sinodale o democratica della Chiesa particolare*, w: *Separata de Miscelanea en honor de Juan Becerrily Antón Miralles*, Madrid 1974, s. 271.

³ M. Żurowski, *Uprawnienie do współuczestniczenia w kościelnej wspólnotcie wspólnot, „Ius ad communionem”*, Warszawa 1979, s. 163.

⁴ Żurowski, *iw.*, s. 163.

⁵ Zob. Konstytucja *Sacrosanctum Concilium*, n. 41.

⁶ Zob. tamże, n. 42.

1. Diecezja jako Kościół partykularny

Nazwa „diecezja” pochodzi od wyrazu greckiego „dioikiein” (zarządzać, administrować). Początkowo używano jej na określenie działalności administracyjnej i jednostki administracyjnej. Na oznaczenie jednostki terytorialnej Kościoła, zarządzanej przez biskupa, nazwy tej użył Sobór Konstantynopolitański I w 381 r. Jej upowszechnienie jednak w Kościele Zachodnim dokonało się dopiero w XIII w. Odpowiednikiem diecezji w Kościele Wschodnim jest eparchia⁷.

Pytanie, czym jest diecezja, zostało postawione w debacie Soboru Watykańskiego II nad pierwszą redakcją schematu Dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”, toczącej się w auli soborowej w dniach 5-18 listopada 1963 r. Ojcowie soborowi postulowali wówczas, by w dokumencie tym znalazło się teologiczne pojęcie diecezji i by określono w niej rolę biskupa. W nawiązaniu do eklezjologii zawartej w Konstytucji „Lumen gentium” opowiedzieli się zdecydowanie za wyeksponowaniem eklezjalnego charakteru diecezji, ukazaniem w niej ośrodka urzeczywistniania się Kościoła – Mistycznego Ciała Chrystusa, określeniem jej podstawowej struktury jako Kościoła lokalnego w Kościele powszechnym⁸. Uczestnicy Soboru mieli świadomość, iż w Konstytucji „Lumen gentium” znalazło się następujące stwierdzenie: „Ten Kościół Chrystusowy jest prawdziwie obecny we wszystkich prawowitych miejscowych zrzeszeniach wiernych, które trwając przy swoich pasterzach same również nazywane są Kościołami w Nowym Testamencie. Są one bowiem na swoim miejscu nowym Ludem powołanym przez Boga w Duchu Świętym i w pełni wielkiej (por. 1 Tes 1,5)” (n. 26).

Biorąc pod uwagę postulaty biskupów, Komisja „De Episcopis et de dioecesium regimine” określiła diecezję jako pewną część owczarni Pańskiej, która jest powierzona biskupowi, by nią kierował z pomocą swego prezbiterium jako pasterz w tym celu, aby ona w sposób nadprzyrodzony żyła, rosła i przynosiła owoce, odzwierciedlając jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół Chrystusowy⁹. W definicji tej uwzględniono, jak widać, bardziej elementy wewnętrzne i eklezjalne diecezji niż elementy dotyczące struktury terytorialnej. W dyskusji nad tą propozycją ojcowie soborowi uznali, że nie wyraża ona wystarczająco eklezjalności właściwej diecezji, jest zbyt jurydyczna i nie uwzględnia w pełni eklezjologii „Lumen gentium”, która uwypukliła misterium Kościoła i jego wymiar pneumatologiczny i eucharystyczny¹⁰.

Pod wpływem wypowiedzi wielu biskupów coraz bardziej rosła świadomość ojców soborowych, że diecezja jest Kościołem partykularnym, w którym uobecnia się pełna tajemnica Kościoła. Dali temu wyraz zwłaszcza ojcowie brazylijscy proponując – poprzez swego przedstawiciela – nową definicję diecezji. Tę ostatnią określili mianowicie jako część Ludu Bożego, w której jeden, święty, katolicki

⁷ T. Pawluk, *Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 1986, s. 68.

⁸ Napierała, *iw.*, s. 67.

⁹ Tamże, s. 68.

¹⁰ Tamże.

i apostołski Kościół, cały i pełny, wyraża się staję się obecny przez misję apostołską biskupa, wspomaganego przez swoje prezbiterium, we wspólnocie z kolegium biskupim i jego głową. Pozostaje momentem charakterystycznym, że w debacie nad próbą zdefiniowania diecezji ojcowie Vaticanii II łączyli ją zawsze z osobą biskupa¹¹.

Nowa propozycja definicji diecezji, zamieszczona w trzeciej wersji projektu Dekretu „Christus Dominus”, została przyjęta przez Sobór 30 października 1964 r. jako tekst ostateczny. Diecezję określono więc jako „część Ludu Bożego, powierzona pieczy pasterskiej biskupa i współpracujących z nim kapłanów, tak by trwając przy swym pasterzu i zgromadzona przez niego w Duchu Świętym przez Ewangelię i Eucharystię, tworzyła Kościół partykularny, w którym prawdziwie obecny jest i działa jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół Chrystusowy” (n. 11). Echem tej definicji pozostaje określenie diecezji zawarte w posoborowym kpk, gdzie stwierdza się: „Diecezja stanowi część Ludu Bożego, powierzona pasterskiej pieczy biskupa ze współpracującym z nim prezbiterium, tak by trwając przy swym pasterzu i zgromadzona przez niego w Duchu Świętym przez Ewangelię i Eucharystię, tworzyła Kościół partykularny, w którym prawdziwie obecny jest i działa jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół Chrystusa” (kań. 369).

Odnosząc określenie „Kościół partykularny” do diecezji Sobór nie uczynił tego w sensie ekskluzywnym, tak by nie mogła ona przysługiwać innym wspólnotom. W rozumieniu Soboru pojęcie „Kościół partykularny” jest szersze od pojęcia „diecezji”. Autorom tej definicji chodziło o wskazanie istotnych elementów Kościoła partykularnego występujących w „części Ludu Bożego” nazwanej diecezją. Zdaniem bp. Alojzego Carli, autora projektu definicji, zamysłem Komisji „De Episcopis et de dioecesium regimine” (biorącej pod uwagę dezyderaty wielu ojców Soboru) było zawarcie w teżej definicji załączka teologii Kościoła partykularnego¹².

Ustalenie w definicji istotnych elementów diecezji pozwala określić istotne elementy Kościoła partykularnego. Ponieważ wiodącymi członami definicji są: Lud Boży oraz osoba biskupa, sprowadzona do wymienionych jej istotnych członów, brzmi ona następująco: „Diecezja jest częścią Ludu Bożego, powierzona trosce pasterskiej biskupa, tak aby tworzyła Kościół partykularny”. Jak więc widać, w tak uproszczonej formie definicji występują dwa elementy wiodące: część Ludu Bożego oraz biskup–pasterz. Są to elementy konstytuujące diecezję jako Kościół partykularny. Dotyczą one przede wszystkim pierwiastka Bożego i pochodzą z ustanowienia Bożego, chociaż w swoim wyrazie są elementami ludzkimi. Obydwa wskazują na uniwersalny wymiar Kościoła, obecny w diecezji¹³.

Ojcowie Soboru Watykańskiego II zamierzali tak określić diecezję, aby ukazać, że jest w niej „prawdziwie obecny i działa jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół Chrystusowy”, która to formuła wskazuje na rację eklezjalności, właściwą

¹¹ Tamże, s. 68-69.

¹² Tamże, s. 70.

¹³ Tamże, s. 70-73.

diecezji. Formuła ta zresztą aż trzykrotnie występuje w dokumentach soborowych¹⁴. Oznacza ona prawdziwy Kościół, a więc Kościół ustanowiony przez Jezusa Chrystusa. Diecezja jest Kościołem w tym znaczeniu, że jest w niej obecny Sprawca rzeczywistości Kościoła, a jednocześnie jest w niej i działa sama rzeczywistość Kościoła¹⁵. W Liście Kongregacji Nauki Wiary „*Communio notio*” podkreślono, że w każdym Kościele partykularnym „jest prawdziwie obecny i działa Jeden, Święty, Katolicki i Apostolski Kościół Chrystusowy”. Dlatego „Kościół powszechny nie może być rozumiany jako suma Kościołów diecezjalnych ani jako federacja Kościołów partykularnych”¹⁶. Znaczące są też słowa Dekretu „*Christus Dominus*”, w którym stwierdza się: „By diecezja mogła osiągnąć swój właściwy cel, musi się wśród Ludu Bożego, przynależnego do tej diecezji, ujawnić przejrzystość istota Kościoła” (n. 22).

Sobór Watykański II chciał więc zwrócić uwagę na sposób urzeczywistniania się Kościoła Chrystusowego: Kościół ten jeden i jedyny w swojej istocie, realizuje się w wielu możliwych formach partykularnych. Każda jednak z tych form zawiera tę samą – pod względem istoty – rzeczywistość Kościoła, to zaś sprawia, że każda z tych form jest Kościołem: Kościołem partykularnym¹⁷.

Myśl Vaticanum II na temat sposobu i form urzeczywistnienia się Kościoła stanowi jakby ponowne odkrycie rzeczywistości teologicznej, która żywo funkcjonowała w świadomości chrześcijan w pierwszych stuleciach chrześcijaństwa (Dzieje Apostolskie, Listy św. Pawła, Apokalipsa). Dla św. Cypriana było czymś naturalnym, że jedynie lud zjednoczony ze swoim biskupem i zależny od swojego pasterza tworzy Kościół¹⁸. W innym miejscu wymieniony świadek tradycji stwierdza, że Kościół tworzą: biskup, duchowieństwo i wszyscy, którzy pozostali wytrwałymi¹⁹. Gdy więc Sobór Watykański II głosi, że diecezja jest Kościołem partykularnym, przywołuje jedynie w swojej świadomości to, co dla Kościoła pierwotnego było czymś naturalnym i odczuwalnym²⁰.

Potwierdzenie przez Vaticanum II prawomocnego istnienia Kościołów partykularnych wynikało z racji obiektywnych, ponieważ Kościoły te mają pochodzenie apostoelskie. Apostołowie świadomi swojej misji powierzonej im przez Chrystusa zakładali Kościoły na różnych miejscach. Racji ich prawomocności Sobór upatruje także w samej naturze Kościoła, tj. w jego katolickości.

Uznanie prawomocności Kościołów partykularnych doprowadziło z kolei do uznania w nich prawdziwego Kościoła Jezusa Chrystusa, a w konsekwencji do

¹⁴ Zob. Konstytucja *Lumen gentium*, n. 8; Tamże, s. 26; Dekret *Christus Dominus*, n. 11.

¹⁵ Napierała, *iw.*, s. 75.

¹⁶ Kongregacja Nauki Wiary, List *Communio notio o niektórych aspektach Kościoła pojętego jako komunio*, n. 9.

¹⁷ Napierała, *iw.*, s. 75.

¹⁸ Św. Cyprian, Ep. 66, 8,3.

¹⁹ Św. Cyprian, Ep. 33, 1,2.

²⁰ N. Greinacher, La realizzazione della Chiesa nella diocesi, w: *La Chiesa locale. Diocesi e parrocchie sotto inchiasta*, Herder [b. r. w.], s. 70.

uznania – w Dekrecie o Kościołach Wschodnich katolickich „*Ecclesiarum Orientalium*” – Kościołów partykularnych za prawdziwe Kościoły²¹.

Uobecnianie się rzeczywistości Kościoła Chrystusowego w poszczególnych Kościołach partykularnych dokonuje się w ten sposób, że każdy z tych Kościołów jest w posiadaniu tej rzeczywistości nie tylko w pełni, lecz także samodzielnie. Diecezja, na czele której stoi biskup, posiada pełną rzeczywistość Kościoła i w osobie biskupa może tę rzeczywistość samodzielnie sprawować, a tym samym trwale ją posiadać. Wspólnota diecezjalna z biskupem jako własnym pasterzem jest w swojej eklezjalnej rzeczywistości niezależna od jakiegokolwiek wspólnoty. Nie oznacza to jednak, że autonomia ta ma charakter absolutny. Wszak biskup, fundament autonomii Kościoła partykularnego, wprawdzie pełni swój urząd pasterski niezależnie od innych biskupów, to jednak nie może go prawomocnie wykonywać poza Kolegium Biskupów i niezależnie od niego. Poza tym biskup wraz z całą powierzoną mu wspólnotą diecezjalną, podlega Biskupowi Rzymu posiadającemu prymat w całym Kościele²².

Wspólnotą zatem, w której występują wszystkie istotne elementy Kościoła partykularnego, jest diecezja. Kpk z 1983 r. stwierdza, że „Kościoły partykularne, w których istnieje i z których składa się jeden i jedyny Kościół katolicki, to przede wszystkim diecezje [...]” (kan. 368).

2. Struktura terytorialna diecezji

Ponieważ brak jest jakiegokolwiek motywu teologicznego, dla którego Kościół partykularny powinien posiadać określone terytorium, to Kościoły te mogą istnieć – urzeczywistniając realnie Kościół we wszystkich jego wymiarach – także wówczas, gdy nie są związane określonym terytorium. W Dekrecie „*Christus Dominus*” Soboru Watykańskiego II mówi się wyraźnie o wikariatach wojskowych i biskupach wojskowych²³. Poza tym w Dekrecie tym czytamy: „Ponieważ potrzeby duszpasterskie coraz więcej domagają się, żeby pewne potrzeby duszpasterskie były harmonijnie pokierowane i rozwijane, należy utworzyć pewne organy dla obsłużenia wszystkich lub kilku diecezji jakiegoś określonego okręgu albo narodu, które można powierzyć również biskupom”²⁴. W Dekrecie zaś o Kościołach Wschodnich katolickich zawarta jest wzmianka o hierarchach różnych Kościołów partykularnych, którzy posiadają jurysdykcję w obrębie tego samego terytorium²⁵.

Jest rzeczą niemożliwą, zauważa K. Rahner, akcentować posłannictwo Kościoła jedynie w aspekcie terytorialnym. Zasada terytorialności, nadmienia teolog niemiecki, jest zasadą strukturalną, doniosłą, naturalną i stałą w Kościele ukon-

²¹ Napierała, *iw.*, s. 88-89.

²² Tamże, s. 92.

²³ Dekret *Christus Dominus*, n. 43.

²⁴ Tamże, n. 42.

²⁵ Dekret „*Ecclesiarum Orientalium*”, n. 4.

stytuowanym przez ludzi uwarunkowanych odległością i czasem, lecz nie jest to jedyna zasada strukturalna²⁶.

Jakkolwiek zasada terytorialności w strukturze Kościoła partykularnego nie ma charakteru przesądzającego, to jednak w odniesieniu do diecezji terytorium pozostaje ważnym i niezbędnym elementem w określeniu „części Ludu Bożego”. Należy zauważyć, iż Sobór Watykański II dopuścił wprawdzie tworzenie kościelnych wspólnot personalnych w określonych warunkach²⁷, to niemniej polecił stosować zasadę ich terytorialnego określenia²⁸. Kpk natomiast stanowi: „Należy przyjąć jako regułę, że część Ludu Bożego, która tworzy diecezję lub inny Kościół partykularny, jest oznaczona określonym terytorium, w ten sposób, że obejmuje wszystkich wiernych na nim mieszkających” (kan. 372 § 1).

Mając na uwadze zasadę terytorialności w odniesieniu do diecezji Sobór Watykański II polecił dokonanie rozgraniczenia terytorialnego diecezji, odpowiadającego współczesnym potrzebom duszpasterskim. Rozgraniczenie to może obejmować: podział diecezji, ich łączenie, zmianę granic diecezji, przeniesienie stolicy biskupiej, zorganizowanie diecezji według nowych założeń²⁹. Tak rozumiane rozgraniczenie diecezji powinno, zdaniem ojców Soboru, zapewnić każdej z nich „przede wszystkim jedność organiczną co do osób, stanowisk oraz instytucji, na wzór dobrze funkcjonującego organizmu”³⁰. Jednocześnie Sobór określa następujące kryteria, które należy zachować przy rewizji rozgraniczeń diecezji: 1) przy określaniu granic diecezji należy w miarę możliwości uwzględnić różnorodny skład Ludu Bożego, a także zachować demograficzne ugrupowania tegoż Ludu jako jedną całość z cywilnymi urzędami i instytucjami społecznymi, co powinno nadać terytorium diecezji zwartości; 2) zasięg terytorium diecezjalnego oraz liczba jego mieszkańców winny być takie, by z jednej strony biskup mógł osobiście spełniać funkcje biskupie i przeprowadzać wizytacje pasterskie, kierować działaniami apostolskimi, poznawać swoich kapłanów oraz zakonników i osoby świeckie zaangażowane w przedsięwzięciach diecezjalnych; z drugiej zaś strony należy stworzyć dostateczne i odpowiednie pole do działania umożliwiające tak biskupowi jak i duchownym owocne spełnianie zadań duszpasterskich; 3) dla sprawnego wykonywania posługi duszpasterskiej należy przyjąć regułę, w myśl której diecezja powinna dysponować wystarczającą ilościowo i jakościowo liczbą duchownych dla należytej obsługi Ludu Bożego i prawidłowego funkcjonowania urzędów, instytucji i dzieł właściwych dla Kościoła partykularnego; jednocześnie winny być gotowe środki przeznaczone dla utrzymania osób i instytucji, a przynajmniej należy przewidzieć, że ich nie zabraknie³¹.

²⁶ K. Rahner, Über den Episkopat, w: *Schriften zur Theologie*, t. 6, Einsiedeln 1968, s. 386.

²⁷ Zob. Dekret *Christus Dominus*, n. 23 oraz Dekret *Ecclesiarum Orientalium*, n. 4.

²⁸ Zob. A. Marriazione, *Teologia della Chiesa locale. Cattolicità e localizzazione*, „Civiltà Cattolica” 127 (1976) nr 1, s. 11- 19.

²⁹ Zob. Dekret *Christus Dominus*, n. 22.

³⁰ Tamże, n. 23.

³¹ Tamże.

3. Struktura personalna diecezji

W strukturze diecezji jako Kościoła partykularnego szczególnie doniosłym elementem personalnym jest – z natury rzeczy – Lud Boży, obejmujący zarówno duchownych, jak i wiernych świeckich. Stanowi on wydzieloną cząstkę Ludu Bożego konstytuującego Kościół powszechny. Cząstka ta pozostaje hierarchicznie uporządkowana, gdyż ma swojego pasterza, który mają gromadzić przez Ewangelię i Eucharystię. W definicji diecezji przyjętej przez Sobór zaakcentowano tutaj przede wszystkim dwie funkcje biskupa w stosunku do Ludu Bożego: nauczanie i uświęcanie.

Wyodrębniona część Ludu Bożego, jej biskup jako własny pasterz oraz trwanie tej części przy biskupie, wspomaganym przez kapłanów i diakonów – to elementy teologiczne diecezji jako Kościoła partykularnego³². Elementy te wskazują na uniwersalny wymiar Kościoła obecny w diecezji. Dzięki temu, że diecezja jest częścią Ludu Bożego tworzącą wspólnotę, zespoloną w Duchu Świętym słowem Ewangelii i sakramentem Eucharystii, powierzoną biskupowi jako własnemu pasterzowi, jest Kościołem partykularnym, w którym prawdziwie jest obecny i działa „ten jedyny Kościół Chrystusowy, który wyznajemy w Symbolu wiary jako jeden, święty, katolicki i apostołski, który Zbawiciel nasz po Zmartwychwstaniu swoim powierzył do pasienia Piotrowi”³³.

Gdy chodzi o osobę biskupa w strukturze personalnej diecezji, to odgrywa ona tutaj istotną i niezastąpioną rolę. Pod tym względem diecezja różni się od innych Kościołów partykularnych, nawet prawnie z nią zrównanych³⁴. W biskupie Kościół partykularny znajduje swoje źródło i swoją trwałość. „Poszczególni zaś biskupi, stwierdza soborowa Konstytucja „*Lumen gentium*”, są widzialnym źródłem i fundamentem jedności w swoich partykularnych Kościołach, uformowanych na wzór Kościoła powszechnego” (n. 23).

Wiążąc ściśle Kościół partykularny z osobą stojącego na jego czele biskupa Konstytucja „*Lumen gentium*” zakłada pozostawanie przez niego w jedności z Kolegium Biskupów, z Biskupem Rzymskim na czele. „Tylko ta cząstka Ludu Bożego, której przewodniczy biskup pozostający w jedności z Kolegium Biskupów i z jego głową, Biskupem Rzymu, jest Kościołem partykularnym”³⁵. Tak ściśle zespolenie Kościoła partykularnego z osobą biskupa domaga się trwania przez Lud Boży w łączności ze swoim pasterzem, a to warunkuje trwanie przez tenże Lud Boży w pełnej jedności z Kościołem Jezusa Chrystusa. Akcentując ten warunek Konstytucja „*Lumen gentium*” odwołuje się do eklezjologii św. Ignacego Antiocheńskiego, w myśl której wierni winni pozostawać w łączności z biskupem, jak Kościół z Chrystusem, a Jezus Chrystus z Ojcem, żeby wszystko było zgodne w jedności (n. 27).

³² Pawluk, *iw.*, s. 169.

³³ Konstytucja *Lumen gentium*, n. 8.

³⁴ Zob. kan. 368.

³⁵ Napierała, *iw.*, s. 35.

Diecezja posiada swojego biskupa, jako zwyczajnego, własnego i bezpośredniego pasterza przynależącej do niej części Ludu Bożego³⁶. Również jego władza rządzenia w diecezji jest zwyczajna, własna i bezpośrednia. Charakter zwyczajny tej władzy polega na tym, iż wypływa ona z samego urzędu biskupiego, nie jest zaś delegowana. Jako własna jest ona wykonywana we własnym imieniu, mocą powierzonego urzędu, choć pod zwierzchnictwem Biskupa Rzymskiego. Sprawowanie wreszcie tej władzy w sposób bezpośredni oznacza, iż swój urząd pasterski biskup diecezjalny może wykonywać bezpośrednio w stosunku do poszczególnych osób – bez konieczności posługiwania się instancjami pośrednimi.

Z eklezjologii zawartej w dokumentach Soboru Watykańskiego II logicznie wynika, że Kościół partykularny, w którym jest obecny i urzeczywistnia się pod każdym względem cały Kościół, powinien być kierowany przez tego, kto wchodzi w skład Kolegium Biskupów³⁷. Jeśli Kościół partykularny jest prawdziwym Kościołem, w najpełniejszym tego słowa znaczeniu czyniąc obecny Kościół powszechny we wszystkich jego wymiarach, to na jego czele powinien stać członek Kolegium Biskupiego, które reprezentuje i utrzymuje – jako takie – całkowitą i pełną władzę w Kościele. W ujęciu negatywnym oznacza to, że nie byłoby rzeczą rozsądną powierzać część Kościoła biskupowi, jeśli nie byłaby ona Kościołem w sensie rzeczywistej

Gdy chodzi o zakres troski pasterskiej biskupa o część Ludu Bożego przynależącą do jego diecezji, to miarodajne jest tutaj stwierdzenie Dekretu soborowego „Christus Dominus”, w którym wskazano na obowiązek „nauczania, uświęcania i kierowania”³⁸. Szczegółowe zaś określenie tych powinności znalazło się w dyspozycjach posoborowego kpk⁴⁰. Jak już wspomniano, Dekret soborowy „Christus Dominus” (podobnie jak w kan. 369 kpk) określając zadania biskupa w Kościele partykularnym akcentuje gromadzenie przezeń Ludu Bożego w Duchu Świętym przez Ewangelię i Eucharystię (n. 11).

Swoje zadania pasterskie w Kościele partykularnym biskup, jak stwierdza Dekret „Christus Dominus” (n. 11) oraz kan. 369 kpk, wykonuje wraz ze współpracującym z nim prezbiterem. Z instytucją tą spotykamy się już w czasach apostołskich, kiedy to prezbiterzy tworzyli określony zespół osób (kapłanów) wykonujących określone zadania we wspólnotach kościelnych⁴¹. Prezbiterzy tworząc kolegium występowali zawsze wraz z biskupem stanowiąc – jak stwierdza św. Ignacy Antiocheński – radę apostołską⁴². Zdaniem tego pisarza wczesnochrześci-

³⁶ Zob. Dekret *Christus Dominus*, n. 11; Konstytucja *Lumen gentium*, n. 27.

³⁷ Rahner, *iw.*, s. 563.

³⁸ Greinacher, *iw.*, s. 71.

³⁹ Zob. Dekret *Christus Dominus*, n. 11.

⁴⁰ Zob. kann. 383-398.

⁴¹ Zob. J. Stępień, Organizacja pierwotnego Kościoła w listach św. Pawła, „*Studia Theologica Varsoviensia*” 1 (1964) z. 1-2, s. 349-353.

⁴² Św. Ignacy Antiocheński, *Epistula ad Trallianos*, 3, 1, w: *Enchiridion Patristicum*, Herder 1962, s. 17.

jańskiego, prezbiterzy – najpierw z biskupem, następnie z diakonami, stanowią konstytutywny element wspólnoty⁴³.

Do roli i zadań prezbiterium diecezjalnego szeroko nawiązał Sobór Watykański II aż w pięciu dokumentach⁴⁴ dążąc do ożywienia i dowartościowania niezbędnej współpracy prezbiterów z własnym biskupem w dziele realizacji jego posługiwania pasterskiego w Kościele partykularnym⁴⁵. Jak już wskazano wyżej, instytucja ta została wymieniona w n. 11 Dekretu „Christus Dominus” wśród elementów konstytutywnych Kościoła partykularnego. Prezbiterium diecezjalne, w rozumieniu Dekretu „Christus Dominus”, obejmujące w zasadzie kapłanów diecezjalnych, stanowi grono współpracowników biskupa diecezjalnego, któremu to gremium przynależą zadania pasterskie dotyczące tej części Ludu Bożego, która biskupowi została powierzona⁴⁶. Powołany dokument soborowy kładzie jednocześnie nacisk na współodpowiedzialność prezbiterów za Kościół partykularny, tak w aspekcie duchowym, jak i materialnym⁴⁷.

Stosownie do tenoru dokumentów soborowych, warunkami przynależności do prezbiterium diecezjalnego pozostają: sakrament kapłaństwa, misja kanoniczna czyli posłanie do pełnienia posługi dla dobra Kościoła partykularnego oraz zachowanie wspólnoty z biskupem i pozostałymi członkami prezbiterium⁴⁸. Należy przy tym przyjąć, iż do prezbiterium diecezjalnego przynależą również kapłani zakonnicy, którzy wykonują określoną posługę dla dobra Kościoła partykularnego⁴⁹.

4. Uwagi końcowe

Działalność Apostołów, a także ich współpracowników i następców ujawniła, że podobnie jak w Jerozolimie, Kościół zaczynał istnieć w coraz to nowych gminach, a w miarę jak się tam urzeczywistniał, zaznaczał się jego dwójaki wymiar: partykularny i powszechny. Coraz bardziej stawało się oczywiste, że jedyny i niepodzielny w swej istocie Kościół Jezusa Chrystusa żyje i działa w Kościołach partykularnych.

Podczas gdy przez całe stulecia zainteresowania teologów koncentrowały się na autorytecie Biskupa Rzymskiego, a tym samym na teologii Kościoła powszechnego, to poczynając od XIX w. w coraz większym stopniu dochodziła do głosu w eklezjologii problematyka Kościołów partykularnych. Do odkrycia teologii

⁴³ Ignacy d'Antioche, *Lettres aux Tralliens* 2, 7, w: *Sources Chretiennes*, t. 10, Paris 1958, s. 112.

⁴⁴ Zob. Konstytucja *Lumen gentium*, nn. 28-29; Konstytucja *Sacrosanctum Concilium*, n. 41; Dekret *Christus Dominus*, nn. 11, 15, 28; Dekret *Presbyterorum ordinis*, nn. 7-8; Dekret *Ad gentes divinitus*, nn. 5 i 19-20.

⁴⁵ Zob. J. Wroceński, *Rola i zadania prezbiterium w życiu Kościoła partykularnego (Studium prawnohistoryczne)*, Warszawa 1998, s. 19.

⁴⁶ Dekret *Christus Dominus*, n. 28.

⁴⁷ Tamże; Zob. Wroceński, *iw.*, s. 211.

⁴⁸ Wroceński, *iw.*, s. 227.

⁴⁹ Tamże, s. 262.

Kościola partykularnego przyczyniły się poza tym liczne ruchy odnowy, jakie pojawiły się po pierwszej wojnie światowej: biblijny, liturgiczny, misyjny, ekumeniczny, którym to ruchom towarzyszyła pogłębiona refleksja teologiczna w przedmiocie Kościoła⁵⁰.

To coraz uważniej kierowane spojrzenie na Kościół znalazło swoje uwięczenie w obradach Soboru Watykańskiego II, a następnie w soborowej eklezjologii. Jej przedmiotem stał się m. in. Kościół partykularny, a w szczególności diecezja. Próba określenia diecezji jako Kościoła partykularnego w Dekrecie soborowym „Christus Dominus” (n. 11) spowodowała podejmowanie studiów nad strukturą diecezji, w której to strukturze jawią się elementy konstytutywne tego Kościoła partykularnego: cząstka Ludu Bożego określona terytorium, biskup jako jej własny pasterz oraz prezbiterium wspomagające tego ostatniego w wykonywaniu zadań pasterskich.

Wolno powiedzieć, że Kościół powszechny i Kościoły partykularne to jakby dwa aspekty jednej i tej samej rzeczywistości Kościoła Chrystusowego, wzajemnie się dopełniające. Podczas gdy w odniesieniu do Kościoła powszechnego akcentuje się jedność i tożsamość rzeczywistości eklezjalnej we wszystkich partykularnych formach jej istnienia, to w stosunku do diecezji -jako Kościoła partykularnego – podkreśla się wielość i różnorodność form urzeczywistniania Kościoła Jezusa Chrystusa.

SOMMARIO

Dopo dei secoli della ricerca teologica sulla Chiesa universale, a partire dal secolo XIX, particolarmente dopo il Concilio Vaticano II, si nota un'approfondimento teologico della realtà della Chiesa particolare, tra l'altro della diocesi, definita nel Decreto „Christus Dominus” (n. 11).

L'analisi di quella definizione permette di indicare gli elementi costitutivi della diocesi in qualità di Chiesa particolare: la parte di Popolo di Dio, circoscritta dal territorio, il vescovo come pastore proprio di quella parte, il presbiterio diocesano che partecipa ai compiti pastorali del vescovo.

⁵⁰ Stał się tak głównie za przyczyną trzech autorów: J. A. Möhlera, C. Mazzeli i D. A. Grei.